

ASIA**Huumausainetestaus peruskoulutason sisäoppilaitoksessa****KANTELU**

Kantelija A arvostelee 4.2.2013 oikeuskanslerille osoittamassaan kantelussa koulun menettelyä huumausainetestauksen tekemisessä.

SELVITYS

Koulun rehtori B on antanut 6.5.2013 päivätyn selvityksen, jonka liitteenä on koulun oppilashuoltoryhmän 24.4.2013 päivätty selvitys.

Koulun kouluterveydenhoitaja C on antanut 10.4.2013 päivätyn selvityksen.

VASTINE

A on antanut vastineen.

RATKAISU**Tapahtumat**

Kantelun mukaan koulun terveydenhoitaja oli ottanut 29.1.2013 yhteyttä A:han ja pyytänyt lupaa hänen peruskoulun viimeistä luokkaa käyvän poikansa D:n huumausainetestiin. A:lle kerrottiin, että asia liittyy D:n poissaoloon koulusta 21.1.2013 ja että jonkun kertoman mukaan tapahtumaan olisivat liittyneet jotenkin huumeet. Lupaa pyydettiin kantelun mukaan D:n maineen puhdistamiseksi. Kantelun mukaan asiaa oli käsitelty 24.1.2013 oppilashuoltoryhmässä. D ja eräs toinen poika oli 30.1.2013 lähetetty testiin ilman, että heiltä oli pyydetty siihen lupaa tai että heille olisi kerrottu mihin testiin heidät viedään tai muuten selvitetty asiaa. Testi oli kantelun mukaan suoritettu terveyskeskuksessa, missä asiaa ei myöskään oltu selvitetty enempää. A pyytää tutkimaan, onko koulu/oppilashuoltoryhmä menetellyt oikein asiassa.

Koulun rehtori B on todennut selvityksessään, että koulun johtosäännön mukaan oppilashuol-
lostaa vastaa vararehtori ja operatiivisen toiminnan hoitaa kuraattori. Oppilashuoltoryhmään
kuuluvat vararehtori, joka toimii puheenjohtajana, kuraattori, sihteeri, terveydenhoitaja, asunto-
lanjohtaja, oppilaanohjaaja ja erityisopettaja. Kokouksessa 24.1.2013 puheenjohtajana toimi
oppilashuoltovastaava, koska vararehtori ei ollut paikalla. B on selvityksensä mukaan kuullut
asiassa A:ta ja D:tä. D oli kertonut, että asuntolanjohtaja E oli tullut aamulla herättämään hänet
ja sanonut, että nyt mennään hänen huoneeseensa. D:n kysymyksiin E oli vastannut, ettei hän
saa kertoa. B:n mukaan koulu oli toiminut väärin viedessään D:n huumausainetestiin. E ei ollut
keskustellut asiasta rehtoreiden kanssa eikä hänellä ollut lupaa viedä D:tä testiin. Myöskään
oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana toiminut F ei kertonut asiasta rehtoreille.

Oppilashuoltoryhmä on selvityksessään todennut, että loppusyksystä 2012 oppilashuolto-
ryhmässä oli herännyt huoli erään kaveripiirin viikonlopunvietoista, mikä näkyi maanantai-
aamuisin koululla oppilaiden epämääräisenä oireiluna, huonovointisuutena ja poissaoloina.
Oppilaat olivat lisäksi kertoneet oppilaanohjaajalle asioita, jotka entisestään lisäsivät huolta.
Asiaan liittyi vahva huoli päihteiden käytöstä ja pelkona oli päihteiden kulkeutuminen koulul-
le. Kyseiseen kaveripiiriin ei ollut yhdistetty D:n nimeä. Asian johdosta suoritetuista toimenpi-
teistä huolimatta tuli tammikuussa 2013 edelleen esiin huoli joidenkin oppilaiden epämääräi-
sestä oireilusta. Ryhmä yhdeksännen luokan tyttöjä tuli kuraattorin puheille 21.1.2013 ja ker-
toivat koulun yhdeksäsluokkalaisesta oppilaasta, jonka he olivat tavanneet rautatieasemalla ja
jonka seurassa oli ollut D. Selvityksen mukaan D oli jäänyt pojan seuraan, kun tytöt olivat läh-
teneet linja-autolla koululle. Selvityksen mukaan tytöt olivat kertoneet edellä mainitun pojan
polttaneen pilveä puolen vuoden ajan ja myyneen sitä eteenpäin. Tyttöjen mukaan poika oli
polttanut myös kouluviikkojen aikana ja esitellyt ainetta koululla. D palasi koululle iltapäivällä
21.1.2013 ja toinen poika 23.1.2013.

Oppilashuoltoryhmän selvityksen mukaan ryhmä keskusteli tapahtuneesta ja ryhmässä pohdit-
tiin, voisiko poissaolon syynä olla huumeet. Ryhmä sopi, että asian selvittämiseksi kuraattori ja
terveydenhoitaja ovat yhteydessä huoltajiin ja pyytävät lupaa oppilaiden huumausainetestauk-
seen. Selvityksen mukaan samalla sovittiin, että oppilaskodin johtaja vie oppilaat laborato-
rioon, mikäli luvat saadaan. Luvat saatuaan oppilaskodin johtaja käytti 30.1.2013 oppilaat la-
boratoriossa. Selvityksen mukaan helmikuun alussa 2013 rehtorit ohjeistivat koulun henkilö-
kuntaa seuraamaan oppilaiden vointia ja poissaoloja, koska viitteitä huumeiden käytöstä ja
tuonnista koululle oli olemassa. Oppilashuoltoryhmän mukaan toimenpiteet olivat välttämät-
tömiä turvallisuuden takaamiseksi.

Kouluterveydenhoitaja C on selvityksessään kertonut tapahtumista samalla tavalla kuin oppi-
lashuoltoryhmä selvityksessään.

A toteaa vastineessaan, että perusteltua syytä tehdä hänen pojalleen huumeetesti ei ollut. D:ltä ei
myöskään kysytty lupaa testiin eikä hänelle annettu mahdollisuutta kieltäytyä siitä eikä hänelle
kerrottu testauksen mahdollisista seurauksista. A arvostelee myös koulun tiedottamista asiassa.

Säännökset

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Perusoikeusoikeusuudistusta koskevan hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) yksityiskohtaisissa perusteluissa on hallitusmuodon 5 §:n 3 momentista (nyk. perustuslain 6 § 3 momentti) todettu, että säännöksellä halutaan korostaa, että lapsia tulee kohdella sekä aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, periaatteessa yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä että keskenään yhdenvertaisesti. ”Tämän ohella se osoittaa, että jokaista lasta tulee kohdella yksilönä, ei pelkästään passiivisena toiminnan kohteena.”

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Edellä mainitun hallituksen esityksen hallitusmuodon 8 §:n 1 momenttia koskevien (nyk. perustuslain 10 §:n 1 momentti) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan yksityiselämän suojan lähtökohdana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Esityksen mukaan yksityiselämän piirin tarkka määrittäminen on vaikeaa, mutta siihen kuuluu muun muassa yksilön oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Edellä mainitun hallituksen esityksen perusteluissa on perusoikeuksien sitovuudesta todettu, että perusoikeussääntelyn lähtökohdana on ollut yksilön vapauspiirin suojaaminen valtiotaholta tulevilta puuttumisilta. Esityksen mukaan yksilön ja valtion välisen suhteen määrittely on edelleen eräs perusoikeussääntelyn lähtökohdista. Kaikki julkisen vallan käyttö ei esityksen mukaan ole palautettavissa valtion toiminnaksi. ”Suomessakin kunnat, Ahvenanmaan maakunta ja evankelis-luterilainen kirkko itsehallintoyhdyskuntina sekä niin sanotun välillisen julkishallinnon organisaatiot, kuten kansaneläkelaitos, Suomen Pankki ja julkisoikeudelliset yhdistykset (esimerkiksi paliskunnat ja metsänhoitoyhdistykset) toimivat aloilla, joilla perusoikeussuoja saattaa olla yhtä tärkeä kuin valtion viranomaisten toiminnassa. Toisaalta perusoikeuksien asema yhteiskunnan perusarvoina korostaa niiden merkitystä myös yksityisten keskinäisissä suhteissa.” Edelleen esityksen mukaan jo hallitusmuodon nykyisten perusoikeussääntösten on korostettu ulottavan vaikutuksensa muuhunkin julkiseen toimintaan kuin valtion nimissä tapahtuvaan. Esityksen mukaan myös viranomaistoimintaan rinnastettavan yksityisen oikeussubjektin toiminnan on katsottu olevan perusoikeuksien kannalta julkista toimintaa.

Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan.

Henkilötietolaissa säädetään henkilötietojen käsittelemisestä. Lain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä. Lain 2 luvussa säädetään henkilötietojen käsittelyä koskevista yleisistä periaatteista.

Henkilötietolain 11 §:n mukaan arkaluonteisten henkilötietojen käsittely on lain 12 §:ssä säädettyin poikkeuksin kielletty. Pykälän mukaan arkaluonteinen tieto on muun muassa henkilön terveydentilaa tai häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä tai näihin verrattavia toimia koskeva tieto. Henkilötietolain 12 §:n 1 momentin mukaan arkaluonteisia henkilötietoja voidaan käsitellä muun muassa rekisteröidyn nimenomaisella suostumuksella.

Henkilötietolain 6 luvussa säädetään rekisteröidyn oikeuksista. Lukuun sisältyvän 24 §:n 1 mukaan rekisterinpitäjän on henkilötietoja kerätessään huolehdittava siitä, että rekisteröity voi saada tiedon rekisterinpitäjästä ja tarvittaessa tämän edustajasta, henkilötietojen käsittelyn tarkoituksesta sekä siitä, mihin tietoja säännönmukaisesti luovutetaan, samoin kuin ne tiedot, jotka ovat tarpeen rekisteröidyn oikeuksien käyttämiseksi asianomaisessa henkilötietojen käsittelyssä. Tiedot on annettava henkilötietoja kerättäessä ja talletettaessa tai, jos tiedot hankitaan muualta kuin rekisteröidyltä itseltään ja tietoja on tarkoitus luovuttaa, viimeistään silloin kun tietoja ensi kerran luovutetaan.

Perusopetuslain 29 §:n 1 momentin mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.

Kantelussa tarkoitettuna ajankohtana voimassa olleen perusopetuslain 31 a §:ssä säädettiin oppilashuollosta. Pykälän 1 momentin mukaan oppilaalla oli oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Oppilashuollolla tarkoitettiin oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Nykyisin oppilashuollosta säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa.

Perusopetuslaissa ei ole säännöksiä huumausainetestien tekemisestä. Asiaa on käsitelty Opetushallituksen 18.10.2000 antamassa tiedotteessa 81/2000; Huumetestejä koskeva muistio kouluille ja oppilaitoksille.

Arviointi

Oikeuskanslerin tehtävänä on muun muassa valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.

Koulu on yksityinen säätiön ylläpitämä sisäoppilaitos, joka antaa muun muassa perusasteen opetusta. Koulussa noudatetaan perusopetuslakia ja -asetusta. Perusopetuksen antaminen on julkisen tehtävän hoitamista, jota hoidettaessa on noudatettava paitsi kyseistä toimintaa koskevia säädöksiä myös perustuslaissa säädettyjä perusoikeussäännöksiä.

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

Huumausainetestien tekemistä eri oppilaitoksissa on käsitelty ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuissa aikaisemminkin.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Riitta-Leena Paunio on antanut 21.6.2000 päätöksen Dnro 2413/4/99, joka koski Savitaipaleen kunnan viranomaisten toteuttamia laajoja huume-testauksia. Kyseisessä tapauksessa kysymys ei ollut huumeidenkäyttöepäilystä, vaan testejä suoritettiin yleisesti Savitaipaleen lukion ja peruskoulun yläasteen oppilaille. Apulaisoikeusasiamies totesi päätöksessään, että peruskouluissa ja lukioissa suoritettuja huume-testejä voidaan pitää hyväksyttävänä vain sikäli kuin oppilas itse on testin tarkoituksesta ja vapaaehtoisuudesta informoitu antanut testin toteuttamiseen omalta kohdaltaan nimenomaisen suostumuksen. Edellytyksenä on, että alaikäinen oppilas kykenee arvostelevaan antamansa suostumuksen merkityksen. Päätöksessä on katsottu, että yleensä ainakin yli 15-vuotiaiden voidaan katsoa kykenevän ymmärtämään suostumuksen merkityksen. Päätöksen mukaan testien suorittaminen edellyttää kuitenkin myös, että testitulosten oikeellisuudesta varmistutaan huolellisesti, testit suoritetaan asianmukaisesti terveydenhuollon ammattihenkilön toimesta, henkilötietojen käsittely tapahtuu tarkoin henkilötietolain edellyttämällä tavalla ja että positiivisen testituloksen seurauksena opiskelija saa tarvittaessa hoitoa. Edelleen apulaisoikeusasiamies totesi, että testistä kieltäytymisestä ei saa olla kielteisiä seurauksia opiskelijalle eikä kieltäytyminen tai myönteinen testitulos saa johtaa lakiin perustumattomiin seurauksiin.

Apulaisoikeusasiamies totesi, että kyseisessä tapauksessa huume-testiin osallistumisen ja mahdollisen positiivisen testituloksen seurauksista oppilaille annetut tiedot olivat olleet osittain epäasianmukaisia ja lakiin perustumattomia, mistä syytä hän piti kyseenalaisena, voitiinko suostumuksen katsoa perustuneen asianmukaiseen ja riittävään tietoon. Näin ollen testien aito ja todellinen vapaaehtoisuus voitiin hänen näkemyksensä mukaan saattaa perustellusti kyseenalaiseksi. Apulaisoikeusasiamies piti perusoikeusnäkökulmasta perusteltuna sitä, että Savitaipaleella toteutetun kaltaiset huume-testaukset kouluissa perustuisivat asianmukaiseen lainsäädäntöön.

Apulaisoikeusasiamies Riitta-Leena Paunio on antanut lisäksi muun muassa ammatillisessa oppilaitoksessa tehtäviä huume-testejä koskevan päätöksen (Dnro 1097/4/98).

Apulaisoikeuskanslerin sijainen Klaus Helminen on 4.10.2000 antamassaan päätöksessä Dnro 8/50/00 käsitellyt Lohjan ammattioppilaitoksen oppilaille järjestettyjä huume-testejä ja positiivisten testien perusteella määrättyjä seuraamuksia. Kyseisessä tapauksessa testeihin oli kutsuttu opiskelijahuoltoryhmän harkinnan mukaan huumausaineiden käytöstä epäiltyjä oppilaita, minkä lisäksi testeihin oli kutsuttu pistokokeen omaisesti muutama kokonainen luokka. Apulaisoikeuskanslerin sijainen totesi päätöksessään, että huume-testejä voi suorittaa ja testin tuloksia käsitellä oppilaitoksessa, mikäli testin kohde tähän vapaaehtoisesti suostuu. Päätöksen mukaan suostumusta voi pitää aidosti vapaaehtoisena vain silloin, kun kieltäytymiseen ei liity mitään kielteisiä seuraamuksia oppilaille. Suostumuksen antaminen on selvitettävä ennen testin suorittamista ja oppilaille on annettava tieto siitä, mitä testataan, mitä seuraamuksia testituloksen perusteella mahdollisesti voidaan määrätä sekä siitä, keille tieto testituloksesta annetaan. Päätöksen mukaan suostumus ei voi oppilasta sitovasti perustua aiemmin tehtyyn sopimukseen, vaan oppilaalla on oltava oikeus päättää testiin osallistumisesta kunkin kerran osalta erikseen. Myös apulaisoikeuskanslerin sijainen katsoi, että huume-testien järjestämisestä oppilaitoksissa tulisi hänen käsityksensä mukaan säätää lailla.

Edellä mainittujen päätösten antamisen jälkeen on ammatillisesta koulutuksesta ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annettuja lakeja, ammattikorkeakoululakia sekä yliopistolakia muutettu 1.1.2012 voimaantulleilla laeilla siten, että nykyisin niissä on huumausainetestausta koskevat säännökset. Kyseisten säännösten mukaan koulutuksen järjestäjä voi velvoittaa opiskelijan esittämään huumausainetestiä koskevan todistuksen tiettyjen edellytysten täytyessä. Kyseisissä laeissa säädetään myös kurinpitomenettelyistä, joihin todistuksen esittämisestä kieltäytyminen tai huumausaineiden käyttäminen tiettyjen edellytysten vallitessa voi johtaa. Kyseiset säännökset säätelevät siis tilannetta, jossa koulutuksen järjestäjällä on oikeus edellyttää huumausainetestausta.

Perusopetuslakia ei muutettu edellä mainittujen lakien muuttamisen yhteydessä eikä siinä edelleenkaan ole säännöksiä huumausainetestauksesta. Kantelussa tarkoitettuja tapahtumia on siten arvioitava muun muassa edellä mainittujen perustuslain ja perusopetuslain säännösten perusteella.

Totean, että huumeiden käyttö ja niiden käytön leviäminen sekä yleistyminen lasten ja nuorten keskuudessa on erittäin vakava asia ja huumausaineiden käyttöön on pyrittävä puuttumaan aktiivisesti. Koulutuksen järjestäjien näkökulmasta asia liittyy myös perusopetuslaissa säädettyyn oppilaiden oikeuteen turvalliseen opiskeluympäristöön sekä oppilashuoltoon. Minulla ei ole syytä epäillä koulun oppilashuoltoryhmän huumeiden käyttöön liittyvän huolen aitoutta. Ryhmän tavoite on sinällään ollut hyväksyttävä.

Huumausainetestauksessa on kuitenkin kysymys perusoikeutena turvattuun henkilön yksityisyyteen ja henkilökohtaiseen kokemattomuuteen puuttumisesta ja menettelytapojen tulee olla sellaiset, että niillä turvataan kyseisten perusoikeuksien loukkaamattomuus. Edellä mainituissa apulaisoikeusasiamiehen ja apulaisoikeuskanslerin sijaisen päätöksissä on katsottu, että ilman lainsäännöksiä testaus ei ole mahdollinen muuta kuin vapaaehtoisesti, mikä edellyttää testattavan nimenomaista ja aidosti vapaaehtoisesti asiasta riittävästi informoituna antamaa suostumusta, jonka merkityksen hän ymmärtää.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan ottanut kantaa suostumuksen merkitykseen perusoikeussuojasta poikkeamisen välineenä. Valiokunta on muun muassa lausunnossaan (PeVL 27/1998 vp), joka koski hallituksen esitystä laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, todennut työhön otettaessa ja työsuhteen aikana tehtävistä geneettisistä tutkimuksista, että ihmiselle suoritettu geenitesti puuttuu toimenpiteenä hallitusmuodon 6 §:ssä (nyk. perustuslain 7 §) suojattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. ”Hallitusmuodon 6 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Lakiehdotuksen keskeinen ongelma perustuslain kannalta liittyy suostumuksen merkitykseen. Perusoikeusrajoituksen kohteeksi joutuvan henkilön suostumuksella voi sinänsä olla merkitystä valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa, kuten on ilmennyt tapauksittain perustuslakivaliokunnan käytännöstäkin. Toisaalta on valiokunnan mielestä selvää, että perusoikeussuoja ei voi oikeudellisena kysymyksenä menettää aina merkitystään pelkästään siksi, että laissa säädetään jonkin toimenpiteen vaativan kohdehenkilön suostumuksen. Oleellinen kysymys on, mitä voidaan pitää oikeudellisesti relevanttina suostumuksena tietyssä tilanteessa. Perusoikeuksien suojan sekä lainsäätäjälle että muulle julkiselle vallalle kuuluvan perusoikeuksien toteuttamistehtävän mukaista ei ole jättää perusoikeussuojaa riippumaan millaisessa asiassa tahansa asianomaisen suostumuksesta.”

Edelleen perustuslakivaliokunta katsoi lausunnossaan (PeVL 19/2000 vp), joka koski hallituksen esitystä laiksi valtiontalouden tarkastusvirastosta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, kotirauhan piiriin ulottuvista tarkastuksista, että jokaisen kotirauha on turvattu perustuslain 10 §:n 1 momentissa. ”Saman pykälän 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Ehdotuksen mukaan tarkastus voidaan suorittaa kotirauhan piirissä ilman tarkastettavan suostumusta vain, jos se on välttämätöntä 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettujen seikkojen selvittämiseksi. Ehdotus perustuu oletukseen, että tarkastusvirastolla on toimivalta tehdä kotirauhan piiriin ulottuvia tarkastuksia tarkastettavan suostumuksella ja että viraston tällaisesta toimivallasta ei sen vuoksi ole tarpeen säätää lailla muuten kuin välillisesti. Valiokunnan mielestä tämä ei ole sopusoinnussa perustuslain 2 §:n 3 momentissa vahvistettuun oikeusvaltioperiaatteeseen sisältyvän vaatimuksen kanssa, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Toimivallasta puuttua yksilön perusoikeuksiin on lisäksi aina säädettävä riittävän tarkkarajaisella ja soveltamisalaltaan täsmällisellä lailla.” Perustuslakivaliokunta katsoi, että lakiehdotus ei sisältänyt perusoikeussuojan puuttuvalta lailta edellytetyjä tarkkuuden ja täsmällisyyden vaatimukset täyttäviä säännöksiä siitä, millaisissa tilanteissa tai millä edellytyksillä viranomaisella on oikeus toimittaa tarkastuksia henkilön kotirauhan piirissä tämän suostumuksella. ”Laissa ei ole säännöksiä myöskään suostumuksen antamisen ja sen peruuttamisen tavasta. Epäselvää siten on, voidaanko henkilön suostumusta pitää kaikissa ehdotuksen kattamissa tilanteissa aidosti hänen vapaaseen tahtoonsa perustuvana ja voidaanko perusoikeussuoja jättää asianomaisen suostumuksen varaan.” Valiokunta totesi, että sen mielestä lakiehdotus oli ristiriidassa kotirauhan suojaa koskevien perustuslain 10 §:n säännösten kanssa siltä osin kuin ehdotus koski henkilön suostumuksella tehtäviä kotirauhan piiriin ulottuvia tarkastuksia.

Perustuslakivaliokunta ei ole kannanotoissaan katsonut, ettei suostumus voi olla peruste perusoikeuksien rajoittamiselle, vaikka se on suhtautunut asiaan varauksellisesti. Perusoikeudet on säädetty perustuslaintasoisina, mikä osaltaan asettaa tiettyjä vaatimuksia niiden rajoittamiselle.

Totean, että suostumukseen perusoikeuden rajoittamisen perusteena on mielestäni suhtauduttava varovaisesti. Nähdäkseni vielä varovaisemmin suostumukseen rajoitusperusteena tulee suhtautua silloin, kun kysymys on alaikäisestä henkilöstä tai henkilöstä, jolla kehitystasonsa vuoksi, voi olla vaikeuksia ymmärtää suostumuksen merkitystä. Sen lisäksi, että asiassa on merkitystä suostumuksen antajan iällä ja kehitystasolla, on koulu - oppilas relaatioissa huomioitava myös se, että suostumuksen antaja eli oppilas on jo asetelmallisestikin väistämättä alisteisessa asemassa kouluun eli perusoikeuden rajoituksen toimeenpanijaan nähden. Voidaan siis perustellusti kysyä, kuinka vapaaehtoinen suostumus tällaisissa tilanteissa annettuna voi olla.

Nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa ei D:ltä saadun selvityksen perusteella pyydetty suostumusta testin tekemiseen tai selvitetty testin tuloksesta mahdollisesti aiheutuvia seuraamuksia tai kerrottu sen vapaaehtoisuudesta. Hänelle ei ole myöskään kerrottu, mihin tietoja luovutetaan. D:n äiti on antanut testaukseen suostumuksensa, mutta sen ei voida katsoa syrjäyttävän vaatimusta siitä, että suostumus olisi tullut pyytää nimenomaisesti henkilöltä, jonka perusoikeuksien rajoittamisesta oli kysymys eli D:ltä etenkin, kun hänen on peruskoulun yhdeksäsluokkalaisena täytynyt olettaa riittävästi ja oikein informoituna ymmärtävän asian ja kykenevän arvioimaan suostumuksen merkityksen itsenäisesti. Menettely huumausainetestauksen toteuttamisessa edellä mainitulta osin ei ole ollut perustuslaissa säädettyjen yksityiselämän suojaa ja henkilökohtaista koskemattomuutta koskevien säännösten mukaista.

Edellä esitetyn kannanottoni lisäksi yhdyn apulaisoikeusasiamiehen ja apulaisoikeuskanslerin sijaisen edellä referoiduissa ratkaisuisissa esittämiin näkökohtiin.

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

Johtopäätökset ja toimenpiteet

Saatan edellä esittämäni kannanotot koulun rehtorin ja koulun oppilashuoltoryhmän tietoon ja kiinnitän oppilashuoltoryhmän vakavaa huomiota perustuslain 7 §:n ja 10 §:n säännösten noudattamiseen.

Viittaan asiassa edellä lausumaani ja totean vielä, että perusoikeuksista tehtävät rajoitukset tulisi ensisijaisesti ratkaista lainsäädännössä, jolloin ne ja niiden hyväksyttävyyys tulisi arvioiduksi avoimesti lainsäädäntövallan käyttäjän taholta. Käsitykseni mukaan perusopetusta antavissa oppilaitoksissa huumausainetestauksen tulisi perustua asianmukaiseen lainsäädäntöön. Sääntelyllä voitaisiin taata yhtäläinen käytäntö eri oppilaitoksissa ja varmistaa oppilaiden oikeusturva sekä suojata heidän perusoikeuksiaan. Saatan tämän käsitykseni tiedoksi Opetushallitukselle ja opetus- ja kulttuuriministeriölle toimittamalla niille tämän päätöksen kantelijaa ja hänen poikaansa koskevilta osin anonymisoituna.

Apulaisoikeuskansleri

Risto Hiekkataipale

Esittelijäneuvos

Marjo Mustonen

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

KÄYNTIOSOITE Snellmaninkatu 1 A, Helsinki
POSTIOSOITE PL 20, 00023 Valtioneuvosto

PUHELIN 0295 16001
TELEFAKSI 09 160 23975

E-MAIL etunimi.sukunimi@okv.fi
INTERNET www.okv.fi